

УДК 378.035:172.15:745/749

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-9208-2026-1-122-131>

FORMATION OF PATRIOTISM AND NATIONAL IDENTITY OF STUDENTS BY MEANS OF WOOD EMBROIDERY

ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ВИШИВКИ ПО ДЕРЕВИНІ

Oleksandr LIVSHUN,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Technological and Vocational
Education and Decorative Arts,
Khmelnytskyi National University
11, Instytutaska Str., Khmelnytskyi,
29016, Ukraine

Олександр ЛІВШУН,

кандидат педагогічних наук,
доцент,
доцент кафедри технологічної
та професійної освіти
і декоративного мистецтва,
Хмельницький національний
університет
вул. Інститутська, 11,
м. Хмельницький, 29016, Україна

a.livschun@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-2256-6163>

ABSTRACT

The paper reveals the pedagogical potential of decorative and applied arts, in particular the technique of embroidery on wood, in fostering patriotism and national identity among students. The relevance of the topic is determined by the need to strengthen young people's civic consciousness, preserve cultural heritage, and transmit traditional values within the contemporary educational space of Ukraine.

The study substantiates that embroidery on wood, as an integrated artistic and technological activity, combines the traditions of Ukrainian embroidery and folk woodcraft, forming a holistic perception of national culture. Special attention is paid to the symbolism of ornaments (the Tree of Life, the rhombus, the cross, the infinity symbol), which serve as carriers of historical memory and spiritual values of the people. Through understanding the meaning of these symbols, students not only master the technique of creating decorative items but also engage with the cultural code of the nation.

The influence of practical artistic activity on the development of key competencies (cultural, civic, social, technological, emotional and value-based) is analyzed. It has been proven that the process of creating items using the embroidery-on-wood technique contributes to fostering respect for traditions, responsibility for preserving national heritage, development of creative thinking, perseverance and aesthetic taste.

It has been concluded that embroidery on wood is an effective means of fostering patriotism, as through personally meaningful creative activity students become aware of their belonging to the Ukrainian people, its history, and cultural heritage. Engaging

young people in traditional art strengthens national identity and promotes the development of spirituality and civic engagement in contemporary society.

Key words: *patriotism, national identity, students, embroidery on wood, decorative and applied arts, Ukrainian embroidery, wood processing, folk traditions, cultural heritage.*

Вступ. В умовах сьогодення коли російська федерація розпочала війну на території нашої країни, проблема формування патріотизму та національної ідентичності молоді набуває особливої значущості. Ключовим чинником формування та становлення особистості, здатної усвідомлювати свою приналежність до українського народу, поважати культурну спадщину та активно долучатися до її збереження й розвитку є освіта.

Відчуття національної гідності та пошук своєї ідентичності, відповідальності за рідну країну є важливою складовою навчально-виховного процесу в закладах освіти. Освіта має сприяти формуванню гордості за свою культуру, історію та традиції, а також розумінню важливості активної участі в житті своєї країни.

Особливої актуальності це набуває в умовах війни, коли агресор масово знищує культурні цінності нашого народу, руйнує мистецькі заклади освіти, музеї, історичні пам'ятки що передавались від покоління до покоління, масовим вивезенням українських дітей – майбутнього нашої країни, брутальним нав'язуванням цінностей іншої – ворожої країни, ще більшої актуальності набуває здійснення освітнього процесу, зі збереженням та розвитком елементів української ідентичності.

Освітня реформа, зокрема відповідно до концепції Нова українська школа, важливий компонент формування цілісної особистості виступає мистецтво. Саме мистецтво є універсальним засобом формування національної ідентичності та патріотизму здобувача освіти, оскільки має безпосередній вплив одночасно на інтелектуальну, емоційну та духовну сфери людини. Через художні образи, символи та творчу діяльність відбувається осмислення світу, формування ціннісних орієнтацій і становлення світогляду. Інтеграція мистецьких практик, предметів художньо-естетичного та технологічного спрямування у навчальний процес створюють умови для практичного засвоєння традицій українського декоративно-ужиткового мистецтва які в свою чергу сприяють розвитку критичного мислення, емоційного інтелекту та громадянської свідомості.

Особливої значущості набуває виготовлення виробів у поєднанні традиційних видів мистецтва з інноваційними технологіями, та сучасними видами художньої обробки матеріалів що дозволяє молоді осмислювати національну спадщину в сучасному контексті. У процесі виготовлення художніх виробів у різних техніках декоративно-прикладного мистецтва здобувач освіти не лише пізнає світ, а й усвідомлює власну приналежність до певної культурної спільноти, формує систему цінностей і життєвих орієнтирів.

Однією із таких сучасних, нетрадиційних технік художньої обробки матеріалів є вишивка по деревині як синтетичний вид творчої діяльності, що інтегрує символіку української вишивки з техніками художньої обробки деревини. Питання використання саме вишивки по деревині як засобу формування національної ідентичності здобувачів освіти залишається недостатньо дослідженим і потребує теоретичного обґрунтування та методичного забезпечення.

Національна ідентичність у сучасній педагогічній науці розглядається як багатовимірне соціокультурне явище відтак охоплює широкий спектр досліджень. Так у своїх наукових доробках науковці, В. Васютинський, П. Гнатенко, П. Горностаї, О. Донченко, В. Павленко, М. Слюсаревський, В. Татенко, Н. Хазратова досліджують соціально-психологічні механізми та фактори формування (конструювання, трансформування) ідентичності, а також закономірності її впливу на масову політичну свідомість та поведінку [1]. В. Андрущенко, І. Бех, М. Боришевський, О. Васильченко, П. Вербицька, О. Доукіна, К. Журба, Г. Кисла, К. Кислюк, В. Кремень, В. Кузь, Ю. Руденко, З. Сергійчук, В. Огнев'юк, Т. Потапчук, Г. Філіпчук та інші досліджували зазначену вище проблему різноаспектно, розглядали сутність і структуру поняття «національна ідентичність», критерії і показники її вияву та зосереджувалися на процесі її формування на різних вікових етапах [2].

Метою статті є теоретичне обґрунтування та визначення педагогічних умов формування патріотизму й національної ідентичності здобувачів освіти засобами вишивки по деревині в освітньому процесі.

Методи та методики дослідження: вивчення науково-теоретичної та методичної літератури з досліджуваної теми, аналіз, узагальнення та систематизація матеріалу.

Результати та дискусії. Сьогодні Українська держава та її громадяни стають безпосередніми учасниками процесів, які мають надзвичайно велике значення для подальшого визначення, першою чергою, своєї долі, долі оточуючих, подальшого світового порядку. Патріотичне виховання завжди було одним із ключових завдань сучасної освіти, особливої актуальності його формування набуває у період війни, яку російська федерація розв'язала і веде проти України. Виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання здобувачів освіти – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських, цінностей.

Патріотичне виховання здобувачів освіти – це комплексна, системна і цілеспрямована діяльність щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття цінності, яке втілюється в любові до свого народу, Батьківщини, держави. Почуття патріотизму

повинно в собі мати спонукальну силу до важливих аспектів діяльності, виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. У високому сенсі патріотизм має визначати моральні орієнтири особистості здобувача освіти: справедливістю, честю, милосердям, турботою про оточуючих та благо свого народу.

Підґрунтям патріотизму є національна ідентичність, усвідомлюючи себе частиною національної спільноти, особистість природно розвиває почуття відповідальності за її майбутнє. Водночас патріотизм виступає активною формою прояву національної ідентичності в конкретних діях – громадянській позиції, волонтерстві, культурній та соціальній активності.

Національна ідентичність – це усвідомлення людиною себе представником певної нації, носієм її культури, важливості національних цінностей та ґрунтується на національному світогляді, національній культурі, мові, національній ідеї [2].

Українська ідентичність це – історично сформована адаптивно-еволюційна система ознак і властивостей, які вирізняють українську людину, українську спільноту й українську культуру з-поміж інших аналогічних об'єктів. Системоутворювальним чинником буття українства як великої соціальної групи є українськість в її етнічній, культурно-мистецькій, громадянсько-політичній та інших формах [3].

Українські звичаї, традиції, обряди – це найдорожчий скарб, який допоміг вижити нашій нації, зберегтися у віках, розвиватися та вдосконалюватися. Скарб звичаїв, які отримані у спадок, мусимо зберегти та, нічого не втративши, передати нашим дітям, щоб не перервався зв'язок поколінь, щоб зберегти генетичну пам'ять нашого народу.

Формування патріотизму та національної ідентичності у здобувачів освіти в процесі навчання є системним процесом, що потребує цілісного педагогічного підходу, поєднання когнітивного (знання), емоційно-ціннісного (ставлення) та діяльнісного (поведінка) компонентів. Використання різноманітних засобів що застосовуються для досягнення бажаного результату, одним із яких є мистецтво. Залучення до мистецької діяльності сприяє поглибленню національної самосвідомості, та формують емоційний зв'язок із культурною спадщиною.

Потенціал мистецтва полягає в гармонійному поєднанні традицій і сучасності, індивідуального досвіду та колективної культурної пам'яті. Усі види мистецтва втілюють художньо-естетичне бачення світу, розвинену уяву і фантазію, образне мислення.

Вишиванка – є одним із засобів що дозволяє ідентифікувати українців в усьому світі як націю. Українська вишивка є не лише видом деко-

ративно-ужиткового мистецтва, а й важливим культурним кодом нації, що відіграє вагомую роль у формуванні української ідентичності. Вона акумулює історичну пам'ять, світоглядні уявлення, духовні цінності та естетичні традиції українського народу.

Будучи результатом матеріальної й духовної культури багатьох поколінь, вишивка охоплює сферу знань, естетичних уподобань, поглядів, звичаїв та обрядів і естетичних переконань українського народу. Через складну систему орнаменту й колористики вишивка передає в закодованому вигляді важливі аспекти світосприймання українського народу. Вишиті рушники, оздоблений вишивкою одяг – це віхи в житті кожного українця, вони мають велике національне, символічне, а отже і загальнокультурне та виховне значення [2, с. 132].

Вишивка історично виконувала не лише естетичну, а й оберегову та ідентифікаційну функції. Вона відображала регіональні особливості, соціальний статус, родинну належність. У різні історичні періоди українська вишивка ставала формою збереження національної самобутності та духовного опору.

Українська самобутність значною мірою «виросла з дерева» – з лісу, майстерні, храму й родинної оселі. Обробка деревини як один із видів декоративного мистецтва відіграли ключову роль у формуванні української національної ідентичності. Це не просто матеріал – це частина світогляду, естетики, духовності й соціальної організації українців. Деревина для українського народу є надзвичайно глибокою та багатомірною, в Україні – це не лише будівельний матеріал, а частина культури, духовності й повсякденного життя.

Цінність нашої роботи полягає в тому що ми об'єднуємо ці два потужні культурні коди, через які формувалася українська ідентичність,

Рис. 1. «Я – Україна» у техніці вишивки по деревині

коди які поєднують матеріальне й духовне, побут і сакральність, естетику й світогляд. Через виготовлення дерев'яних виробів декоративно-прикладного мистецтва та їх оздоблення вишивкою здобувачі освіти не тільки здобувають практичний досвід виготовлення красивих речей та розвивають творчу майстерність але і з'ясовують для себе символіку, походження, особливості, технології та історичні аспекти що в свою чергу виступає стимулятором у формуванні патріотизму та української ідентичності здобувачів освіти, становлять міцне підґрунтя для подальшого розвитку національної культури.

Ця техніка художньої обробки матеріалів досить молода, можна сказати що на даний час переживає процес свого становлення, під час виготовлення виробу у цій техніці важливо навчитися бачити, розуміти внутрішній зміст художнього твору, через його призначення, етапи виготовлення, орнаментуку здобувачі освіти отримують ту інформацію та знання які і сприяють розвитку їх патріотизму та ідентичності. Так у процесі розробки ескізу та перенесення орнаменту здобувачі освіти досліджуючи символічне значення кожного елемента, знайомляться із історією, культурою, традиціями цілих поколінь українського народу, адже вишивка це не просто оздоба одягу чи рушника, а складна система знаків, у якій зашифровані уявлення про світ, віру, родину й долю, кожні з них виконували оберегову, магічну та ідентифікаційну функції.

Вишивка виконує функцію знаково-символічної системи, орнаменти (геометричні, рослинні, зооморфні мотиви), кольорова гама та композиційні особливості мають глибоке символічне значення. Так до прикладу одним із найдавніших символів в українській вишивці є дерево життя. Це мотив що символізує зв'язок поколінь, єдність неба, землі та підземного світу, безперервність роду. Вишиваючи «Дерево життя», здобувач освіти:

- знайомиться з традиційною символікою;
- усвідомлює тяглість поколінь;
- формує почуття приналежності до української культури;
- розвиває повагу до народного мистецтва.

Саме у процесі практичної роботи де здобувач освіти не лише теоретично знайомиться із різними цікавими аспектами пов'язаними із деревообробкою чи вишивкою а і практично виконуючи кожен елемент прокладаючи кожен стібок, висвердлюючи кожен отвір, така практика допомагає не лише вивчити, а й прожити культурну спадщину через власну діяльність, закладаючи у свою роботу частинку і своєї історії. Дуже важливо для підсилення зорової пам'яті, слухової додати ще і тактильні відчуття що в свою чергу сприятиме ще більшому усвідомленню власної приналежності до української культури та розвитку національної ідентичності. Не дарма говорять про такі роботи що вони мають душу і дуже важливо з якою енергетикою майстра ця робота була виконана.

Вишиваючи рослинний орнамент здобувачі освіти часто зустрічають крилатий вислів що «Без верби і калини – нема України» – це народна мудрість, що підкреслює глибокий символізм цих рослин як оберегів, що уособлюють дівочу красу, вірність, материнську любов, неперервність життя та зв'язок із рідною землею. Через інтеріоризацію цих символів формується емоційний і духовний зв'язок особистості з національною культурою.

Українська ідентичність виростає з дому з дерева та з сорочки, вишитої руками матері. І дерево, і вишивка відображають глибокий зв'язок із природою, дерев'яна хата і вишита сорочка – це простір і одяг, у яких формувалася особистість українця. У складні історичні періоди саме традиційна культура – ремесла, вишивка, дерев'яне будівництво – допомагала зберегти самобутність. Сьогодні вишиванка стала символом національної єдності, а дерев'яна архітектура – ознакою автентичності й повернення до коренів. Навіть сьогодні сучасна українська архітектура й дизайн активно звертаються до традиційної дерев'яної спадщини як маркера автентичності.

Деревина для Українців це не просто матеріал – це частина світогляду, естетики, духовності й соціальної організації українців. Сьогодні дерев'яна архітектура та традиційні ремесла є важливою частиною культурної спадщини України, що формує національну самосвідомість.

Протягом століть дерево було основним матеріалом, традиційна українська хата будувалася з дерева або з використанням дерев'яного каркасу, дерево вважалося «живим» матеріалом, який дихає. Особливе місце займають дерев'яні церкви – шедеври народної архітектури, внесені до списку світової спадщини юнеско як частина спадщини дерев'яних церков Карпатського регіону. У період Запорозької Січі укріплення, житло, човни-«чайки» виготовлялися з дерева. Козацькі фортеці часто були дерев'яними, що дозволяло швидко їх зводити й перебудовувати. Дерево стало основою для розвитку:

- різьбярства;
- іконопису на дерев'яних дошках;
- виготовлення музичних інструментів;
- писанкарства тощо.

Упровадження у навчальний процес саме через роботу в матеріалі такого історичного, побутового, культурного пласту надбань українського народу матиме беззаперечний результат формування патріотизму та національної ідентичності у підростаючого покоління. Саме вишивка по деревині уможливило поєднання двох потужних течій через які формується українська ідентичність, адже залучення молоді до вивчення та практичного виготовлення виробів у цій техніці сприяє:

- усвідомленню історичної спадщини;
- формуванню національної самосвідомості;

- розвитку поваги до культурних традицій;
- творчій самореалізації.

Художня вишивка по деревині як вид декоративно-ужиткового мистецтва виступає не лише творчою діяльністю, а й потужним педагогічним інструментом формування гармонійної, свідомої та культурно ідентифікованої особистості. Така діяльність має потужний освітній потенціал і сприяє формуванню ключових компетентностей у здобувачі, визначених сучасною українською освітою а саме:

- *Культурної компетентності* (засвоюють символіку української культури, усвідомлюють історичну тяглість поколінь, формуючи повагу до народного мистецтва, розуміючи регіональні особливості орнаментики);

- *Громадянської компетентності* (почуття приналежності до української спільноти, повага до історії та культури України, відповідальність за збереження культурної спадщини, патріотичне світосприйняття);

- *Соціальної компетентності* (навички співпраці, взаємодопомоги, толерантності до різних ідей, уміння презентувати власні результати)

- *Технологічної компетентності* (роботу з інструментами, планування технологічного процесу, дотримання техніки безпеки, поєднання матеріалів і технік);

- *Емоційно-ціннісної компетентності* (розвиток терплячості та посидючості, формування естетичного смаку, переживання позитивних емоцій від створення власного виробу, усвідомлення цінності ручної праці), процес вишивки має медитативний характер, що позитивно впливає на емоційний стан та внутрішню рівновагу.

У сучасних умовах вишивка по деревині набуває нового значення як символ національної єдності та громадянської позиції. Поєднання традиційних мотивів із сучасним дизайном сприяє актуалізації культурної спадщини та її інтеграції в глобальний культурний простір.

Висновки. Отже, вишивка є потужним засобом формування української ідентичності, оскільки вона поєднує історичну пам'ять, духовні цінності та естетичний досвід народу. Через мистецьку практику відбувається не лише засвоєння культурної спадщини, а й формування внутрішнього відчуття приналежності до української нації.

Вишивка по деревині як інтегрований вид декоративно-ужиткового мистецтва потребує поєднання теоретичної підготовки, практичної діяльності та творчого осмислення традицій. Ефективність навчання значною мірою залежить від правильно обраних форм організації освітнього процесу що і є перспективою наших подальших досліджень.

Література

1. Леонова В.І., Гаркуша О. Методологічні підходи до формування національної ідентичності сучасної молоді. Всеукраїнська науково-практична конференція

«Традиційні та інноваційні підходи розвитку сучасної освіти в Україні» (16–17 травня 2024 року, Одеса, КЗ ОПФК). С. 106–111.

2. Утвердження української національної та громадянської ідентичності: монографія / К. Журба, І. Бех, С. Бойко, В. Євтушок, С. Гаряча, Л. Канишевська, І. Кучинська, С. Кучинський, О. Лісовець, І. Нестайко, Л. Павлова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Сеньовська, С. Толочко, С. Федоренко, І. Шкільна, В. Ясько ; за заг. ред. К. Журба, О. Рейпольська. Київ : «Компрінт». 2024. 232 с.

3. Українство. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. 5-те вид. К.; Ірпінь : Перун, 2005.

References

1. Leonova, V. I., & Harkusha, O. (2024). Metodolohichni pidkhody do formuvannia natsionalnoi identychnosti suchasnoi molodi [Methodological approaches to the formation of national identity of modern youth]. In: Vseukrainska naukovo-praktychna konferentsiia «Tradytiisni ta innovatsiini pidkhody rozvytku suchasnoi osvity v Ukraini» (16–17 travnia 2024 roku, Odessa, KZ OPFK) [All-Ukrainian scientific and practical conference "Traditional and innovative approaches to the development of modern education in Ukraine" (May 16–17, 2024, Odessa, KZ OPFK)], pp. 106–111.

2. Zhurba, K. (Ed.), & Reipolska, O. (Ed.). (2024). Utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti: monohrafiia [Affirmation of Ukrainian national and civic identity: monograph]. Kyiv: Komprint.

3. Busel, V. T. (Ed.). (2005). Ukrainstvo [Ukrainianness]. In: Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.) [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language (with additions and supplements)] (5th ed.). Kyiv ; Irpin : Perun.

АНОТАЦІЯ

У роботі розкрито педагогічний потенціал декоративно-ужиткового мистецтва, зокрема техніки вишивки по деревині, у формуванні патріотизму та національної ідентичності здобувачів освіти. Актуальність теми зумовлена потребою зміцнення громадянської свідомості молоді, збереження культурної спадщини та передачі традиційних цінностей у сучасному освітньому просторі України.

У дослідженні обґрунтовано, що вишивка по деревині як інтегрована художньо-технологічна діяльність поєднує традиції української вишивки та народної обробки дерева, формуючи цілісне сприйняття національної культури. Особлива увага приділяється символіці орнаментів (Дерево життя, ромб, хрест, безкінечник), що виступають носіями історичної пам'яті та духовних цінностей народу. Через осмислення змісту символів здобувачі освіти не лише опановують техніку виконання виробів, а й долучаються до культурного коду нації.

Проаналізовано вплив практичної художньої діяльності на розвиток ключових компетентностей: культурної, громадянської, соціальної, технологічної та емоційно-ціннісної. Доведено, що процес створення виробів у техніці вишивки по деревині сприяє формуванню поваги до традицій, відповідальності за збереження національної спадщини, розвитку творчого мислення, посидючості та естетичного смаку.

Зроблено висновок, що вишивка по деревині є дієвим засобом формування патріотизму, оскільки через особистісно значущу творчу діяльність здобувачі освіти усвідомлюють свою належність до українського народу, його історії та культурної спадщини. залучення молоді до традиційного мистецтва сприяє зміцненню

національної ідентичності, розвитку духовності та громадянської активності в умовах сучасного суспільства.

Ключові слова: патріотизм, національна ідентичність, здобувачі освіти, вишивка по деревині, декоративно-ужиткове мистецтво, українська вишивка, обробка деревини, народні традиції, культурна спадщина.

Дата першого надходження статті до видання: 27.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026